

MARIJA STANONIK

SVETA CIRIL IN METOD

V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI
IN NARODOVEM SPOMINU

Marija STANONIK

Sveta Ciril in Metod
v slovenski književnosti
in narodovem spominu

Družina 2021

Marija Stanonik

**SVETA CIRIL IN METOD V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI
IN NARODOVEM SPOMINU**

© Družina d. o. o., 2021

Izdaja: prva

Spremna beseda: Bogdan Dolenc

Slika na naslovnici: Ivan Grohar, Sv. Ciril in Sv. Metod, 1898,
olje na platno, LM UZ/545

Izdelava zemljevida: Mateja Rihtaršič

Grafična priprava: Družina d. o. o.

Izdala in založila: Družina d. o. o.

Za založbo: Tone Rode

Tiskano v Sloveniji

Naklada: 300 izvodov

Ljubljana 2021

Več informacij o knjigah založbe Družina najdete na:

www.druzina.si

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6.09:27-36

STANONIK, Marija

Sveta Ciril in Metod v slovenski književnosti in narodovem spominu / Marija
Stanonik ; [spremna beseda Bogdan Dolenc ; izdelava zemljevida Mateja Rihtaršič]. -
1. izd. - Ljubljana : Družina, 2021

ISBN 978-961-04-0848-2

COBISS.SI-ID 78638339

UVODNA BESEDA

*Oj hvala Vama iz srca
solunska sveta brata dva,
ki jezik naš branila sta,
naš jezik posvetila sta.*

Ne vem, v kateri številki *Mohorjevega koledarja* sem kot šolarka pri mohorjevkah, ki smo jih vsako leto težko čakali okrog božičnih praznikov, naletela na risbo svetih bratov Cirila in Metoda in poleg nje prebrala zgornjo kitico iz pesmi Simona Gregorčiča in se vedno znova rada vračala k njej. Njeno sporočilo me je prevzelo za vse življenje.

Odtlej sem vedno prisluhnila, kjer sem kaj slišala o njima in rada prebrala, če sta bila le omenjena.

Zato sem bila prav ganjena, ko so nas slušatelje poletne šole za češčino iz Brna na Moravskem poleti 1972 peljali v Mikulčice blizu Velehrada in kazali nek grob, ki bi utegnil biti grob svetega Metoda.

Pomenljivo sem si za neki rojstni dan podarila (sicer zgolj turistični) obisk današnjega Zalavarja, tj. starodavnega Blatenskega kostela, kjer smo si ogledali tlorise davnih Pribinovih cerkva¹ in spomenik knezu Koclju in Metodu.²

1 Od pomembnih spomenikov je tam mogoče videti ostanke treh cerkva, posvečenih Mariji, sv. Janezu Krstniku in sv. Hadrijanu. V teh svetiščih je med letoma 866 in 870 sv. Metod vodil bogoslužje v jeziku, ki se je močno približal prekmurski slovenščini.

2 V nekdanjem središču spodnjepanonske slovenske kneževine na obrežju Blatnega jezera je 13. maja 2006 škof Jožef Smej blagoslovil spomenik knezoma Koclju in Pribinu. Delo akademskega kiparja Metoda Frleca, iz slovenskega kamna, sta v spominskem parku z arheološkimi izkopaninami postavili Zveza Slovencev na Madžarskem in Društvo madžarsko-slovenskega prijateljstva. Pred blagoslovom je škof dr. Jožef Smej v župnijski cerkvi rožnovenske Matere Božje v Zalavarju daroval mašo v čast slovanski-ma apostoloma, svetima Cirilu in Metodu. Slovesnosti so se udeležili številni predstavniki slovenskega političnega in kulturnega življenja, predstavniki madžarskih oblasti in Slovenci iz Porabja. Pri maši in blagoslovitvi je pel mešani pevski zbor Avgust Pavel iz Gorenjega Senika. Spomenik slovenskemu knezu Koclju in slovaškemu knezu Pribinu je postavljen na zgodovinskem kraju pokristjanjenja in opismenjevanja Karantancev. Postavitev spomenika na kraju, kjer so nastajali temelji slovenske krščanske kulture, je še en dokaz dobrega sodelovanja med Slovenijo in Madžarsko in obe postavlja v osrčje evropske kulture (Smodiš 2006, 17). Od premične kulturne dediščine črepinje z glagolskimi črkami izpod bazilike sv. Hadrijana v Blatenskem kostelu zanesljivo potrjujejo, sicer kratkotrajno, delovanje Konstantina in Me-

Folklorno gradivo sem začela navdušeno zbirati za mednarodni simpozij v Rimu ob 1100-letnici Metodove smrti leta 1985. Prošnjo zanj je celo objavila *Družina*.³ Kljub temu da se mi je terensko delo za dolgo ustavilo, sem z delnimi izsledki sodelovala na raznih posvetovanjih in zborovanjih. Da se motiviki nisem popolnoma odrekla, pričata zgodnji članek *Sveta brata Ciril in Metod v slovenski slovstveni folklori* (1993)⁴ in zadnji *Ciril in Metod kot naslednika znamenitih dvojic v mitologiji, besedni umetnosti in zgodovini* (2018).⁵ 12. novembra 2015 je bil pri Svetovnem slovenskem kongresu »Simpozij o delovanju Cirila in Metoda na slovenskem vzhodu«.⁶

Vse od kraja sem zbirala gradivo z namenom, da ga sistemiziram glede na vlogo svetih bratov v zgodovini, cerkveni zgodovini,⁷ filologiji in besedni umetnosti. Nabralo se ga je veliko preveč, da bi to lahko opravila v doglednem času, zato se v pričujoči obravnavi omejujem zgolj na besedno umetnost. Doslej je bilo javnosti predstavljeno le pesnjenje,⁸ vendar se mu še zmeraj lahko kaj doda. Po glavji o zadevni motiviki v prozi in dramatiki sta tu objavljeni prvič.

Zunanji povod, da bi vsaj del zbranega gradiva v sistematični obliki prišel med ljudi, je bila najprej okrogla 1150-letnica Cirilove smrti (869–2019). Ljubo mi je, da lahko s tem delom počastim tudi 100-letnico priključitve Prekmurja (Jugoslaviji) Sloveniji

toda v Kocljevi prestolnici leta 867 in 869–870. Prim. Peter Štih in drugi, *Temelji slovenstva*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 2019.

3 Marija Stanonik, »Prispevek k praznovanju,« *Družina*, 9. junij 1985, 4.

4 Marija Stanonik, »Sveta brata Ciril in Metod v slovenski slovstveni folklori,« v: *Kopitarjev zbornik: mednarodni simpozij v Ljubljani, 29. junij do 1. julij 1994*, ur. Jože Toporišič, Obdobja 15 (Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 1996), 229–238.

5 Marija Stanonik, »Ciril in Metod kot naslednika znamenitih dvojic v mitologiji, besedni umetnosti in zgodovini,« *Slavistična revija* 66, št. 2 (april–junij 2018): 171–189.

6 Po napovedih organizatorja (Borut Korun) je bil simpozij osredotočen na najbolj vzhodni del slovenskega etničnega ozemlja, ki sega tudi čez avstrijsko in madžarsko mejo. V zgodnjem srednjem veku je bil ta del slovenskega ozemlja pomemben za kneza Koclja, ki je bil frankovski vazal in je vladal v Blatogradu, na južnem skrajnem koncu Blatnega jezera. Pri njem sta se ustavila solunska brata Ciril in Metod. Slednji je prav na tem delu slovenskega ozemlja vzgojil veliko učencev, ki so širili krščanstvo, a tudi pisali knjige v takratnem slovenskem panonskem narečju. To je bil poleg Brižinskih spomenikov drugi začetek in drugi izvir slovenskega knjižnega jezika. Svojo odsotnost na njem popravljam – upam – s tukajšnjim delom.

7 V tej zvezi je bil objavljen članek »O spominu na sveta brata Cirila in Metoda.« Prim. Marija Stanonik, »Na tleh leže slovenstva stebri stari«, Poezija konteksta 2, *Borec* 8–9–10 [tematska številka] (Ljubljana: Društvo za preučevanje zgodovine, literature in antropologije, 1993), 149–152.

8 Marija Stanonik, »Kronološki pregled motivike o svetih bratih Cirilu in Metodu v slovenskem pesnjenju,« *Edinost in dialog* 68, št. 1–2 (2013): 185–205; 69, št. 1–2 (2014): 111–133.

(1919–2019), saj je prav to območje zanesljivo pripadalo Kocljevi Spodnji Panoniji. Temu z vsem spoštovanjem dodajam še 100-letnico prve slovenske univerze v Ljubljani (1919–2019), saj smo z njeno ustanovitvijo, ko je slovenski jezik dobil polne kompetence tudi v znanosti, Slovenci postali intelektualno polnopraven narod.⁹

Na koncu tega dela, ki mi je vsaj petintrideset let ležalo na srcu in težilo vest, se zahvaljujem številnim informatorjem in posredovalcem, ki so me vodili in pripeljali do njih: prvi dobesečno p. Franc Svoljšak, DJ v Mojstrano, prav tako številnim bibliotekarjem oz. knjižničarjem v ljubljanskih knjižnicah, ki so vedno potrpežljivo po/-iskali zaproseno knjigo ali druge vrste vir, škofu dr. Jožefu Smeju, ki mi je ljubeznivo pošiljal članke na obravnavano temo iz Prekmurja, pravniku in zgodovinarju Milošu Ribaču, čigar spominek iz Rima, kjer je sodeloval na mednarodnem simpoziju o Cirilu in Metodu leta 1985,¹⁰ še danes hranim, profesorjem s Teološke fakultete v Ljubljani, p. dr. Vinku Škafarju, ki je mojemu delu sledil na začetku, mojemu rojaku dr. Bogdanu Dolencu, ki ga je študijsko prebral na koncu in ga imenitno dopolnil s spremno besedo, dr. Cirilu Sorču, ki mi je bil v navdih že s svojim imenom.

Najlepša nagrada za opravljeno delo je bilo biblično romanje po Pavlovi Grčiji pod vodstvom prof. dr. Maksimilijana Matjaža od 23. 10. 2019 do 30. 10. 2019, pri katerem smo se 26. 10. 2019 zadrževali v Solunu in imeli priložnost stopati po tleh, kjer sta zagotovo hodila tudi sveta brata, najstarejši Metod in najmlajši Konstantin iz družine visokega državnega uradnika. Taka je solunska rotunda, ki je bila pozneje predelana v cerkev.

Pred leti mi v tem mestu ni bilo mogoče dobiti nobenega spominka o svetih bratih Cirilu in Metodu. Dobila sem vtis, da ne želijo o njima nič vedeti. Zdaj pa se je prodajalec za hip skoraj neopazno vznemiril, pomislil in – segel pod pult. Nisem imela kaj izbirati. Napredek pa zelo velik!

Na poti skozi mesto smo nenadejano odkrili pravoslavno ne preveč veliko cerkev, posvečeno svetima bratoma Cirilu in Metodu; bogato okrašeno z ikonami in freskami.¹¹

9 Glede na današnje težnje globalistično usmerjenih slovenskih znanstvenikov je to treba še posebej poudariti.

10 Tudi v zahvalo za terensko gradivo, ki sem mu ga prepustila na razpolago, saj zaradi bolezni nisem mogla nikamor, čeprav je bilo predvideno, da se odpravim tja.

11 Med njimi tudi eno, na kateri katoliški nemški škof, oblečen v črno škofovsko oblačilo, prepasan z

Slovenski romarji pred cerkvijo svetih Cirila in Metoda v Solunu, 2019. Foto: Ferdo Lah.

Zvečer sem imela priložnost predstaviti sopotnikom njuno življenje in delovanje od časa, ko sta bila povabljeni na Moravsko in nato v Spodnjo Panonijo. Tedaj so se mi nehote porodile primerjave med svetim Pavlom in svetima bratoma:

- a) Pavel je želel priti in prišel v Rim. ~ Ciril in Metod sta šla v Rim.
- b) Pavel ustanavljal krščanske občine. ~ Ciril in Metod ustanavljala krščanske skupnosti po slovanskem svetu.
- c) Pavel želel biti most med pogani in Judi. ~ Ciril in Metod želela postati most med Judi in kristjani, a tvegata razdor med vzhodno in zahodno Cerkvijo, a se ne posreči.

In še kaj bi se našlo.

Sem pa v eni od knjigarn naletela na broširano knjigico z naslovom ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ, ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΙΟΣ ΟΙ ΕΚ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ,¹² torej Ciril in Metod iz Tesalonike. Nato sta navedeni še založba in še enkrat kraj. Žal pa manjka letnica.

Po Uvodu sledijo poglavja: 1. Socesarsko mesto Solun; 2. V deželi Hazarov; 3. Véliko povabilo; 4. Baklonosca; 5. Od Moravske do Rima; 6. [Metod] Sam v Panoniji in na Moravskem; 7. Njegovi učenci; 8. Dragoceno darilo; 9. Cirilska pisava; 10. Dediščina Cirila in Metoda pri Slovanih.

rdečim pasom in s pokrivalom tepe k drevesu privezanega Metoda v nemškem ujetništvu. Upam, da je freska še iz predkonzilskega časa, ko je med katoličani in pravoslavni zija še širok prepad.

12 Odyseas Komnenos, *Kyrrillos kai Methodios oi ek Thessalonikes*, Thessalonike: Ekdotike Thessalonikes, letnice ni, format: 12 x 17 cm, 127 strani.

Namesto da bi bila številčena, so poglavja zaznamovana z zaporedjem črk v grškem »alfavitu«.¹³

V drobnem tisku je dodano šestindvajset strani molitev na njuno priprošnjo, osem strani ilustracij starih pisav do glagolice in zemljevid tedanje Panonije, Dacije, Ilirika.¹⁴ Gre za njun kratek življenjepis, na koncu pa so dodane molitve za bogoslužje.

~

Še dve leti je preteklo, da knjiga zares prihaja na dan. Zato je odlična priložnost, da jo posvečam tudi 30-letnici slovenskega plebiscita za samostojno in demokratično Slovenijo 23. decembra 1990 in tridesetletnici razglasitve samostojne Slovenije 23. junija 1991. Že od otroštva sem sanja/ri/la o tem in se želela poučiti, kaj je narod. Le v uvodnikih in kaki spremni besedi o naših slovenskih pisateljih sem odkrila kakšno besedo o tem, ki me pa ni zadovoljila.

Za zaostanek je več vzrokov. Najbolj tehten med njimi je priprava obsežne in zahtevne bibliografije. Skoraj na koncu sem omagala, zato je bila pomoč nove uredniške moči pri založbi *Družina* zelo dobrodošla. Draga Lara Gea Vurnik Navinšek, hvala Vam za skrbni pregled in dokončno ureditev knjige.

Ta čas pač nisem mogla vzdržati, da ne bi še naprej sledila gradivu, ki se nanaša na sveta brata, slovanska apostola.

1. V zapuščini Viktorja Steske v ljubljanskem *Nadškofijskem arhivu* sem odkrila dva drobna sešitka s črnim sukancem. Na prvem je napisano *Bogoslovsko Cirilsko društvo. Zapisnik srečevanj, 1888/9 in 1889/in 1889/90 in nekoliko 1890*. Prvi vpisani datum je 26/10-88 [= 1888] in zadnji 16/61890. Pisava je že zelo zbledela. Najbrž bi se po dokumentaciji stanovalcev v semenišču dalo ugotoviti, kateri od bogoslovcev je bil tedaj zadolžen za registriranje prisotnosti.

2. Še poklon velikemu rodoljubu Virgilu Ščeku,¹⁵ ki je na spominsko podobico za novo mašo tik pred začetkom prve svetovne vojne leta 1914 opremil s štirivrstično kitico ene od pesmi

13 Žal ni letnice. Morda kakšna diplomatska naloga.

14 Za prevod iz nove grščine se zahvaljujem Maticu Mahničju in Jožetu Čuku.

15 Ta je med drugim zaslužen za vzgojo velikega narodopisca akademika Milka Matičetovega.

sv. Ambroža v starocerkvenoslovanščini¹⁶ in s tem nakazal lasten korenit odpor primorskih Slovencev zoper prihajajoči fašizem.

Posebno ljubo mi je, da lahko vsaj simbolično na tem mestu še vključim v slovenski krog rojake v zamejstvu in po svetu:

3. Namesto še komaj zaznavne sledi za cerkvijo sv. Klemena na Grobniškem polju (Kappel am Krappfeld) v Avstriji med korškimi Slovenci oživljata svoje davno poslanstvo Ciril in Metod v župniji z njunim imenom v Celovcu¹⁷ in skupaj s sv. Benediktom na freski v kapeli Doma v Tinjah, vsi trije kot zavetniki Evrope, družno s papežem svetim Janezom Pavlom II.¹⁸

4. Vsaj tukaj se še lahko omeni slovenska šola, poimenovana po svetih bratih, v Mendoza v Argentini. Ob šestdesetletnici šole je njena dolgoletna voditeljica Lenčka Božnar strnila njeno zgodovino v šestindvajset kitic, od katerih se štirinajsta glasi:

Ime so naši šoli izbrali, po svetih bratih se glasi:

CIRIL-METOD, junaka vere,
svetilnika do konca dni.¹⁹

Ob drugi priložnosti je zaželela:

Sveti Ciril in Metod
Ohranita naš rod pod Andi,
kjer koli, povsod!²⁰

Ta čas sta umrla dva škofa, za katera sem upala, da bi ju tukajšnja knjiga razveselila.

Dr. Jožef Smej je imel prednost, da je bila njegova materinščina najbližja jeziku, kateremu sta po prihodu na slovansko ozemlje prisluškovala Ciril in Metod, saj je bil iz Prekmurja, ki je bilo v tistih davnih časih nekaj časa pod vladavino kneza Koclja.

16 Ivan Sivec, *Ljubil sem slovenski narod: črtice o zavednem primorskem duhovniku Virgilu Ščeku*, Ljubljana: Družina, 2021.

17 »Umrli je Folti Hartman – z izrednim poslušom za pesem in skupnost,« *Nedelja*, 28. marec 2021, 13.

18 Jože Kopeinig, ur., *Imago divina: kapela Doma v Tinjah; die Kapelle des Bildungshauses in Tainach* (Tinje: Katoliški dom prosvete Sodalitas, 2017), 26–28.

19 Lenčka Božnar, »Slovenski šolski tečaj sv. Cirila in Metoda pod mendoškimi Andi še živi!« 60. obletnica Društva: *Glasnik slovenske skupine* (Mendoza 2011), 4–5.

20 Lenčka Božnar, Slovenski šolski tečaj sv. Cirila in Metoda pod mendoškimi Andi še živi! 60. obletnica Društva: *Glasnik slovenske skupine* (Mendoza 2011), 5–6.

Metod Pirih pa je že s svojim imenom pričal o duhovni povezanosti s svetima bratoma. Oba sta v mladih letih okusila pritisak nad njuno materinščino in slovenščino, zato sta še toliko bolj znala ceniti slovenski jezik in našo kulturno dediščino.

Trudila sem se, da bi bila ta monografija čim bolj popolna vsaj v okviru zastavljene tematike. Vendar je ostalo zunaj nje še marsikaj, s čimer bi se jo dalo dopolniti.²¹

Še enkrat se toplo zahvaljujem številnim informatorjem, od katerih je večina že v večnosti, sopotniku Ferdu Lahu za fotografije iz Soluna (Tesalonika) vsem v Slovanski knjižnici, na slovenistiki Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in še posebej bibliotekarki Miri Sedmak v biblioteki SAZU, uredniku Davidu Ahačiču, ki je bil zelo potrpežljiv z mojimi novimi takšnimi ali drugačnimi odkritji, njemu, njegovi kolegici Lari Gei Vurnik Navinšek in prof. dr. Bogdanu Dolencu za skrbno branje t. i. rokopisa, kartografski Mateji Rihtaršič za pregleden zemljevid in seveda založbi Družina z direktorjem Tonetom Rodetom na čelu, da je bilo delo sprejeto v njen program.

In na koncu. Saj ne more biti naključje, da te besede pišem v času, ko je papež Frančišek v Prešovu na Slovaškem posebej počastil sveta brata Cirila in Metoda²² in po vrnitvi pri avdienci v dvorani Pavla VI. v Vatikanu posebej poudaril, da jih je ves čas obiska »spremljala navzočnost svetih bratov Cirila in Metoda«.²³ Zgodba se je zrcalno ponovila. Pred davnimi stoletji sta se Ciril in Metod odpravila v Rim, najbrž res tudi skozi naše kraje, tokrat se je prišel rimski škof poklonit njunemu poslanstvu med slovanskimi narodi.

Zato vedno znova:

... hvala vama iz srca
solunska sveta brata dva,
ki jezik naš branila sta,
naš jezik posvetila sta.

Ljubljana, 13. 9. 2021,
na god Janeza Zlatoustega

21 Npr. spodobilo bi se navesti imena dosedanjih prejemnikov odličja svetih Cirila in Metoda, najvišjega priznanja, ki ga podeljuje Slovenska škofovska konferenca.

22 Rok Blažič, »Papež v osrčju Evrope: Obisk na Slovaškem je bil v znamenju ekumenizma, skrbi za obrobne in iskanja odgovorov na izzive sodobnosti,« *Družina*, 19. september 2021, 14.

23 Slovenska oddaja radia Vatikan, Radio Ognjišče, 23. 9. 2021.

SVETA BRATA CIRIL IN METOD V SLOVENSKI ZAVESTI

Uvod

Arheologija in historiografija vsaka s svojimi metodološkimi postopki dokazujeta, da je bilo pri staroselcih na današnjem slovenskem ozemlju krščanstvo navzoče že veliko pred prihodom Slovanov. Po silnem preseljevanju ljudstev v 6. stoletju je od antične Cerkve ostalo na naših tleh bore malo, česar pa ni pripisati le *»nizki civilizacijski stopnji priseljencev«*, temveč tudi *»šibkosti in neaktivnosti oglejske Cerkve, ki je po razpoložljivih virih v naslednjih dveh stoletjih storila malo za širjenje krščanstva med prišleki, ki so zavze- li in poselili celo vzhodno polovico njenega nekdanjega ozemlja«* (Bratož 1991, 27).

Na ozemlju, kamor sta bila povabljeni solunska brata, je bila že pred njunim prihodom vzpostavljena krščanska mreža. Moravska se je podvrgla duhovni oblasti passavskega škofa leta 818; del češkega plemstva se je dal krstiti leta 845 v Regensburgu. Prav tako je tudi v Panoniji že vsaj pol stoletja klilo cerkveno življenje (Gruden 1992, 81–88).

Bogo Grafenauer trdi, da se je zgolj na podlagi dejstva, *»da je do srede 18. stoletja velik del današnjega slovenskega ozemlja spadal v oglejski patriarhat, gojil 'zgodovinski mit' o zgodnjem in prvenstvenem širjenju krščanstva med prednike Slovencev iz oglejskega središča«* (1991, 32). Po razpoložljivih virih *»oglejsko sosodstvo za širjenje krščanstva med slovanskimi pogani v prvih dveh stoletjih po naselitvi ni pomenilo še ničesar«* (32–33).

Dokler ni proti koncu 7. stoletja v Salzburgu nastala urejena cerkvena organizacija pri Bavarcih, tudi s severne strani prvi misijonarski poskusi med Slovani v Vzhodnih Alpah in v Posavju ter Posočju pomenijo *»le kratke in malo uspešne obiske«* (Grafenauer 1991, 33). Šele, ko je na Hotimirjevo pobudo nekako v času od

okrog leta 755 do po 767 prišel med Karantance škof Modest z nekaj duhovniki, se lahko govori o začetku salzburške uradne misijonske akcije (41). Morda so ob tem imeli pomembno vlogo tudi poprejšnji prebivalci, vlaški kristjani. Vsaj do Virgilove smrti leta 784 se med njimi širi krščanstvo z irsko misijonsko metodo. Ta je bolj kot frankovska državna Cerkev upoštevala domači jezik in domače šege: pokristjanjevali so tudi stare poganške obrede (koledovanje, jurjevanje, kresovanje, božič) in nadomeščali ali pokristjanjevali poganške obredne in bajčne pesmi (s kratkimi molitvenimi pesmimi, t. i. »kirielejsoni«; zahvalna pesem ob ustoličenju kneza) (45–46). Celó v liturgiji je pri irski misijonski metodi imel domači jezik večjo vlogo kot pri Frankih, kjer je prevladovala latinščina.¹

Kljub temu je bilo po sodbi poznavalcev krščanstvo, vcepljeno tedanjim Slovencem po solnograških (Salzburg) in oglejskih duhovnikih, le površno (Štrekelj 2012, 61).

Sveta brata Ciril in Metod sta apostola krščanske vere, verske in cerkvene edinosti in zato spadata med največje svetnike Katoliške cerkve. Ustanovila sta slovansko književnost in Slovane povzdignila med izobražene narode.

Upravičeno ju slavijo kot svoja blagovestnika, ker sta s svojim delom na Moravskem in v Spodnji Panoniji ter s svojim versko-kulturnim vplivom na južne in vzhodne Slované postavila temelje slovanski krščanski kulturi. Njun vpliv prežema tisočletno zgodovino skoraj vseh slovanskih narodov (Perko 1972, 53).

1. Najzgodnejši in zanesljiv zgodovinski vir o prihodu grških misijonarjev Konstantina (> Cirila) in Metoda² na ozemlje, ki je bilo dotlej s cerkvenega vidika še zmeraj pod upravo salzburške nadškofije, je spis *Spreobrnjenje Bavarcev in Karantancev / Conversio Bagoariorum et Carantanorum*³ iz leta 871; prvi ga je znanstveno predstavil javnosti Milko Kos leta 1936 (Vinkler 1998/99, 246–247).

1 Bogo Grafenauer se naslanja na Ivana Grafenauerja.

2 Ciril (Konstantinos, ok. 826 – redovniško ime: Kyrillos / Kiril 869) in Mihael (Methodios / Metod, ok. 820–885).

3 Prim. slovenski prevod Kajetana Gantarja v: *Sveta Ciril in Metod v zgodovinskih virih ob 1100-letnici Metodove smrti*, Acta ecclesiastica Sloveniae 7 (Ljubljana: Teološka fakulteta; Inštitut za zgodovino Cerkev, 1985), 15–27.

2. Drug zgodovinsko zanesljiv vir so pisma papežev Hadrija-na II., Janeza VIII. in Štefana V. France M. Dolinar razsodno komentira držo omenjenih papežev najprej do obeh bratov, Konstantina (†14. 02. 869) in Metodija (†6. 04. 885), in nato njun odnos do papežev (Vinkler 1998/99, 249). Prvi je o njih poročal Gregor Krek v *Kresu* in ocenil, da o ničemer drugem⁴ domači in tuji učenjaki od Dobrovskega do njega dni iz slovanske zgodovine niso toliko pisali kot o političnih, cerkvenih in kulturnih razmerah Moravske in Panonije v drugi polovici 9. stoletja. Vendar že leta 1881 ugotavlja, da je med številnimi proizvodi od drobnega članka do obsežne knjige le nekaterim zagotovljeno za vse dni častno mesto, dosti pa je tudi takih, ki »strogim zahtevam znanstvene kritike ne ugajajo in jim je celo vtisnjen pečat diletantizma v najslabšem smislu«. Med učenjaki loči tiste, ki se vestno naslanjajo na izvirnike, in druge, ki so le-te sposobni bistro oceniti in prav uporabiti njihovo pravo vrednost in zanesljivost.

V zbirki papeških pisem iz Britanskega muzeja v Londonu Kreka zanimajo le tista, ki se nanašajo na sv. Metoda. Čeprav je iz njih lahko razbrati, da so v Rimu glede panonskih in moravskih cerkvenih razmer in posebno slovanske liturgije »zaradi strastnega zunanjega pritiska večkrat omahovali, [...] je v hudih časih bila rimska stolica edina, ki ni odtegnila prave krščanske ljubezni in roke zaščitnice od Metodija in vsega, kar je bil z veliko gorečnostjo ustvaril v korist zvesto vdanega mu ljudstva« (Krek 1881, 345–354).

Zaradi poudarka na papeška pisma v knjigi *Spomenica tisočletnice Metodove smrti* zgodovinarja Frana Kosa se zdi, da je najbrž prav Krek tisti neznani ocenjevalec, ki v njej loči »zanesljive vire, legende in ponarejene vire«. Čeprav opomni, da je imel premalo časa za tako delo, ga pohvali, da je izvirno in ga uvršča med samostojne in zanesljive raziskovalce, ki se opirajo na lastne študije listin in virov (»Spomenica« 1886). Njegovo temeljito zastavljeno znanstveno raziskovanje Cirila in Metoda da je ustvarilo solidno podlago tistim, ki so solunska brata želela bolj približati javnosti.

3. *Žitje Konstantina* in *Žitje Metodija* sta tretji nespregljivi vir, še toliko bolj, odkar je bolj ali manj sprejeto stališče A. V. Gorskega, da sta bili napisani kmalu po smrti obeh bratov in še

4 Izvzemši zamotano vprašanje o nastanku ruske države.

pred izgonom Metodijevih učencev z Moravske. Slovenski zgodovinar Metod Benedik in praški bizantolog in slovanski filolog Vladimir Vavrinek se ujemata v ugotovitvah, da je *Žitje Konstantina* »v okviru svetniškega življenjepisa sestavljeno kot teološki priručnik za potrebe slovanske cerkve na Moravskem v obrambi proti stališčem frankovskega klera, ki je izpodbijal legitimnost slovanske cerkve na Moravskem, še zlasti pa v Panoniji« (Metod Benedik 1985, 119; Vinkler 1998/99, 250) in *Žitje Metodija* »apologija, ki v obliki bizantinske hagiografije predstavlja Metoda kot pravovernega predstavnika pravoverne Cerkve« (Vinkler 1998/99, 250). Benedik upošteva »razmerje Žitij do grške oz. bizantinske književne tradicije – tako na področju legende in govora kot književne vrste kot tudi na področju stilistike« (250–251).

Dokler niso dognali, da je *Žitje Cirila* in *Žitje Metodija* upravičeno imeti za poglavitni vir v raziskovanju življenja in dela slovanskih apostolov, so jih sprva imenovali *Panonske legende*. V starocerkvenoslovanščini so privlačno branje z vrsto literarnih kvalitet in številnimi hagiografskimi vložki, brez katerih ni bilo nobeno delo v tistem času (Stanonik 1974/75, 237).

Pri Slovencih se je močno povečalo zanimanje za solunska brata, apostola in učitelja Slovanov v drugi polovici 19. stoletja:

- Znova je začelo oživljati nikoli docela pozabljeno ali izrinjeno češčenje svetih bratov.

- Po zaslugi Antona M. Slomška je bila leta 1851 ustanovljena *Bratovščina svetih Cirila in Metoda*,⁵ da bi se med našim ljudstvom poživila molitev in delo za edinost kristjanov (Gerič 1999, 15).

- Na znanstveni ravni je raziskovanje spodbudil ruski znanstvenik A. V. Gorski (Metod Benedik 1989a, 345–351).

1. Zgodovinski okvir delovanja solunskih bratov Cirila in Metoda

Sredi devetega stoletja so frankovsko državo pretresali notranji in zunanji udarci. Med člani dinastije se je bil boj za oblast, z juga so jo slabili arabski (saracenski) in s severa normanski sosede. Ko je frankovski vladar Ludvik Nemški sklenil zvezo z

5 Žal je v *Splošnem religijskem leksikonu* (2007, 62, 157) prezrta.

Bolgari z namenom, da si vnovič podvrže Velikomoravsko, se je njen knez Rastislav leta 862 obrnil na Carigrad, naj mu pošlje škofa in duhovnike, »ki dobro poznajo slovanski jezik«. Ko je bil utrdil državno oblast, se je posvetil cerkveni organizaciji. Latinsko-nemška duhovščina s cerkveno upravo v svojih rokah je pomenila nevarnost za samostojno moravsko državo, zato je v njegovi odločitvi za slovansko bogoslužje in nameri slutiti politično ozadje njegove prošnje.

Car Mihael je v upanju, da bo našel v Velikomoravski oporo proti Bolgarom, poslal brata Konstantina in Metoda, sinova visokega vojaškega poveljnika v Solunu. Čeprav ni popolnoma izpolnil Rastislavove prošnje, ker sta se odpravila na Velikomoravsko le en duhovnik in en menih, po sodbi zgodovinarjev njegova izbira ni mogla biti boljša. Mlajši, »Konstantin, knjižničar carigradskega patriarhata, učitelj na najvišji šoli v Carigradu in izkušen misijonar, se je odlikoval po učenosti, govorniškem daru in iskreni misijonarski vnemi. Metod, starejši, pa je pred vstopom v samostan⁶ že upravljal neko slovansko pokrajino, zato je imel veliko smisla za organizacijo in državniške zadeve« (Grafenauer 1953, 151).

Že prej sta opravila dve misiji in znala sta slovanski jezik iz okolice Soluna. Na tej podlagi je Konstantin, ki je znal več jezikov, sestavil prvo slovansko abecedo – glagolico in z njeno pomočjo prevedel v tedanji slovanski jezik nujne bogoslužne knjige (Grivec 1938, 160). Panonske *Žitje* ne potrjujejo, kar leposlovje o svetih Cirilu in Metodu vztrajno ponavlja, da so bile prve zapisane besede v slovanski pisavi: *V začetku je bila Beseda* (Jn 1,1).

Solunska brata sta s spremljevalci v prvi polovici leta 863 prispela na Moravsko, kjer so ju lepo sprejeli. Moravske učence sta uvajala v bogoslužna opravila, prevajala *Sveto pismo* in pravila o organizaciji Cerkve. Toda njuno poslanstvo je bilo precej odvisno od političnega položaja v državi: Bogoslužju v slovanskem jeziku so latinsko-nemški duhovniki nasprotovali in ko je leta 864 kralj Ludvik premagal Rastislava, se je ta spet moral podvreči nemški nadoblasti in hkrati nemškemu cerkvenemu vplivu,

6 O. Odilon Schreger je spisal in izdal v 18. stoletju latinsko-nemško knjigo *Studiosus jovialis*: »Poleg zmotne letnice prihoda (857) in smrti (895) Metodove nas preseneča trditev, da je bil sv. Metod benediktinec. To boso vest je treba pač zapisati na rovaš gorečnosti pisatelja benediktinca, ki je hotel z njo pomnožiti sijaj svojega reda« (H. 1905, 367).

KAZALO

Uvodna beseda.....	5
Sveta brata Ciril in Metod v slovenski zavesti	13
Sveta brata Ciril in Metod v slovenski prozi	63
Sveta brata Ciril in Metod v slovenski dramatiki	251
Sveta brata Ciril in Metod v slovenski poeziji	339
Sveta brata Ciril in Metod v besedi in sliki	449
Sveta brata Ciril in Metod v literarjenju	475
Žanrska diferenciacija folklorne motivike o svetih bratih Cirilu in Metodu	497
Topografija folklornih motivov o svetih bratih Cirilu in Metodu na današnjem slovenskem ozemlju ...	521
Povzetek s sklepnimi ugotovitvami.....	593
Bibliografija	613
Spremna beseda.....	673